

Liturgia i psychologia

Redakcja
Ks. Andrzej Żądło

Katowice 2014

Wstęp

Jeżeli uświadomimy sobie fakt, że psychologia jest nauką, której podstawowym przedmiotem zainteresowania jest człowiek, w szczególności zaś jego przeżycia i zachowania, domagające się interpretacji w kontekście interakcji międzyludzkich¹, to podzielimy z pewnością spostrzeżenie ks. prof. Manlio Sodiego, mianowicie że do spraw niezwykle ciekawych należy to, iż wzmiankowana dyscyplina naukowa, która dopiero „w drugiej połowie XIX wieku [...] rozpoczęła swój marsz w kierunku progresywnego utwierdzenia się w świecie nauki [...], w stosunkowo krótkim czasie [...] znalazła się w obrębie zainteresowań liturgii”². Psychologia znalazła się w obrębie takich zainteresowań, bo jest jedną z dyscyplin, które zajmują się religijnością człowieka w ogóle, a w jej ramach również obrzędowością – spełnianą i respektowaną przez przedstawicieli danej religii.

W zakres każdej obrzędowości wchodzi konkretne czynności i gesty, znaki i symbole, jakie wykonują i jakimi – z odpowiednią dozą przeżyć wewnętrznych oraz zewnętrznych – posługują się wyznawcy określonej religii, w ramach typowego dla każdej z nich kultu. W przypadku kultu sprawowanego przez chrześcijan chodzi przede wszystkim o liturgię, choć wśród wyznawców Chrystusa znana jest i praktykowana również pobożność pozaliturgiczna. W liturgii jednak, która swymi korzeniami sięga ziemskiej misji oraz samej osoby Jezusa, i od której pochodzi witalna moc kultu Kościoła, osiąga swój szczyt i tam znajduje swe źródło wszystko, co stanowi Kościół, wszystko, czym on żyje, do czego został przez Jezusa powołany oraz posłany (por. KL 10). Stąd bez liturgii niemożliwe jest wyobrażenie sobie istnienia i rozwoju Kościoła, niemożliwa jest jego misja, wiara jego członków – jej wzrost i dojrzewanie.

Życiodajna funkcja liturgii – podobnie jak każda życiodajna siła – zakłada sprzyjający dla niej kontekst, domaga się warunków gwarantujących jej rozwój. Na ten fakt zwracał uwagę sam Jezus, gdy z naciskiem

¹ Por. hasło *Psychologia*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 16, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2012, kol. 850.

² Zob. pierwszy artykuł niniejszej monografii, zatytułowany *Psychologia i kult*, s. 9.

podkreślał, że do ołtarza trzeba się zbliżyć z odpowiednio dysponowanym wnętrzem (por. Mt 5,23-25), że na liturgię trzeba przychodzić z sercem odpowiednio przez Boga uprawionym (por. J 15,1), a więc oczyszczonym i do tego stopnia przemienionym, by gotowe było do bezinteresownego miłowania (por. Mt 5,44-46) i bezgranicznego przebaczenia (por. Mt 18,21-22), w niektórych zaś sytuacjach do znoszenia niesłusznych policzków (por. Mt 5,38-39) i darowania więcej, niż ktoś od nas zażąda (por. Mt 5,41).

Samo uczestnictwo w liturgii jest po Soborze Watykańskim II o wiele dojrzej rozumiane, a tym samym winno być dojrzej niż przed tymże soborem przez chrześcijan przeżywane. Dojrzej – to znaczy nie tylko cieleśnie, ale i duchowo, choć z drugiej strony – nie tylko duchowo, lecz także cieleśnie. Liturgia więc domaga się od nas uczestnictwa teandrycznego, cieleśno-duchowego, a oprócz tego nie tylko indywidualistycznego, lecz przede wszystkim wspólnotowego.

Już powyższe zasygnalizowanie spraw związanych z celebracją liturgii i uczestnictwem w niej przekonuje do wniosku o tym, jak ważne, a nawet nieodzowne jawi się dla uczniów Chrystusa gromadzących się na liturgię wsparcie ze strony psychologii (szczególnie psychologii religii), której przedmiotem dociekań jest próba udzielenia odpowiedzi na pytanie:

1. o motywację nie tylko samej wiary, ale też jej praktykowania i zasilania jej uczestnictwem w liturgii Kościoła w poszczególnych okresach ludzkiego życia;
2. o doświadczenie życia religijnego, które poczyna się w nas pod wpływem głoszonego kerygmatu, natomiast rodzi się podczas sprawowanej przez Kościół liturgii i dojrzewa w nas pod wpływem Bożej łaski, oddziałującej na nas w miarę postępowania na drodze chrześcijańskiego wtajemniczenia, wspierającego nas w sensownym harmonizowaniu wszystkich elementów naszej osobowości;
3. o odpowiednią harmonizację postaw (również religijnych) w procesie dorastania do dojrzałego funkcjonowania człowieka, którego oznaką powinno być zintegrowane współżycie poszczególnych osób (również wierzących) z całym społeczeństwem³.

Uświadamiając sobie wagę zasygnalizowanych jedynie w tym wstępie kwestii, oddajemy do rąk czytelnika książkę poświęconą liturgii, w której szczegóły dotyczące jej sprawowania i przeżywania możemy wnikać

³ Por. S. Tokarski, *Psychologiczne źródła religijności*, w: <http://www.psychologia.net.pl/artukul.php?level=179> (dostęp: 15 V 2014). Szerzej na ten temat zob. J. Koziół, *Z Bogiem albo bez Boga. Psychologia religii: nowe spojrzenie*, Warszawa 1991.

dzięki psychologii. Niech to monograficzne opracowanie przyczyni się do tego, by misterium wiary upamiętniane w liturgii, było przez każdego z uczniów Chrystusa osobiście i z coraz większym wyczuciem „dotykane”, by możliwe stawało się jego skuteczniejsze rezonowanie na naszą codzienność życia i misyjnej posługi, dla której liturgia – z Eucharystią na czele – stanowi niewyczerpane źródło i najwspanialszy szczyt.

ks. Andrzej Żądło

Noty biograficzne o autorach

Augé Matias, ks. prof. dr – emerytowany profesor Papieskiego Instytutu Liturgicznego św. Anzelma w Rzymie, znany badacz i specjalista w dziedzinie interpretacji tekstów liturgicznych.

Calvano Corrado, prof. dr – filozof, psycholog i literaturoznawca, wykładowca języków klasycznych w Papieskim Uniwersytecie Salezjańskim, a także glottologii, lingwistyki ogólnej i psycholingwistyki w Uniwersytecie „La Sapienza” w Rzymie.

Jaworski Romuald, ks. prof. UKSW dr hab. – specjalista z zakresu psychologii religii i psychologii pastoralnej, dyrektor Studium Psychologii i Psychoterapii Chrześcijańskiej SPCH w Warszawie, kierownik Katedry Psychologii Religii w Instytucie Psychologii UKSW, członek Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, przewodniczący Stowarzyszenia Psychologów Chrześcijańskich.

Kreczmański Sebastian, ks. mgr lic. kan. – student trzeciego stopnia studiów (doktorant) w Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Krok Dariusz, ks. dr hab. – prodziekan ds. studentów i współpracy z zagranicą Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, w tymże Wydziale kierownik Katedry Psychologii i Pedagogiki Rodziny.

Sapori Eugenio, o. prof. dr – pracownik naukowo-dydaktyczny Międzynarodowego Instytutu Teologii Pastoralnej Zdrowia „Camillianum” w Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie.

Sobeczko Helmut Jan, ks. prof. zw. dr hab. – znany polski liturgista, emerytowany profesor Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego i jego pierwszy dziekan w latach 1995–2002, a także do 2010 roku kierownik Katedry Liturgiki, Hagiografii i Obrzędowości; redaktor naczelny czasopisma „Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars”.

Sobierajski Paweł, ks. adt. dr hab. – tenor, doktor nauk pedagogiczno-teologicznych i wokalistyki; absolwent KUL, Akademii Muzycznej w Katowicach w klasie śpiewu solowego prof. Anny Kościelniak; laureat głównych nagród międzynarodowych konkursów wokalnych; pracownik dydaktyczno-naukowy Akademii Muzycznej w Katowicach.

Sodi Manlio, ks. prof. dr – emerytowany profesor Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego w Rzymie, w latach 1999–2005 dziekan

Wydziału Teologicznego, w latach zaś 2010–2014 dziekan Wydziału Języków Klasycznych we wspomnianym Uniwersytecie; w latach 2009–2014 prezydent Papieskiej Akademii Teologicznej w Watykanie; redaktor naczelny czasopisma „Rivista Liturgica”.

Żądło Andrzej, ks prof. UŚ dr hab. – profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, teolog liturgista i pastoralista, redaktor naczelny czasopisma „Studia Pastoralne”, redaktor serii „Kościół w trzecim tysiącleciu”; w latach 2008–2012 dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Spis treści

WSTĘP.....	5
Ks. Manlio Sodi SDB	
Psychologia i kult.....	9
Zagadnienia już znane (nie nowe) w obszarze teologiczno-liturgicznym i duchowym	9
Fundament relacji pomiędzy kultem i psychologią	11
Obszary interpelujące liturgię i psychologię.....	13
Pomiędzy psychologią i teologią liturgii	17
Ks. Romuald Jaworski	
Obrzędy w świetle psychologii religii	20
Ogólna charakterystyka rytuałów	20
Rytuały religijne	21
Funkcja obrzędów religijnych.....	24
Gdy rytuał zmienia się w kompulsję.....	25
Badania obrzędów religijnych i ich znaczenia	29
Podsumowanie	29
Ks. Sebastian Kreczmański	
Osoba i wspólnota w celebracji liturgicznej	31
Relacja Chrystus–Kościół.....	31
Sposoby uczestnictwa	33
Wielość prowadząca do jedności.....	35
Wnioski	38
Corrado Calvano	
Uczucia i emocje u podstaw przeżyć wewnętrznych oraz zewnętrznych	40
Założenie metodologiczne: trzy perspektywy dla wsparcia obrzędów religijnych na drodze psychologicznej	40
Wstępne założenie metodologiczne: trzy poziomy psychologicznego wpływu na obrzędowość religijną	43

Perspektywa nauki psychologicznej pomiędzy empiryzmem i racjonalizmem	45
Aspekty sensomotoryczne i percepcyjne.....	47
Aspekt emocjonalny.....	53
Aspekt poznawczo-symboliczny	57
Zagadnienie wnętrza psychicznego	60
Rozważania konkludujące i perspektywy aplikacyjne.....	62

Ks. Matias Augé CMF

Czas i obrzęd: składowe autentycznych przeżyć	66
Czas i liturgia Kościoła	67
Czas w roku liturgicznym.....	68
Czas w liturgii godzin	70
Kilka wskazań przydatnych dla praktyki duszpasterskiej	72
Zakończenie	75

Ks. Andrzej Żądło

Elementy materialno-przestrzenne w liturgii.....	78
Akt stwórczy Boga uzasadnieniem i podstawą do stosowania elementów materialnych w liturgii.....	78
Misterium wcielenia uzasadnieniem obecności elementów materialnych w liturgii.....	79
Misterium paschalne potwierdzeniem zasadności stosowania elementów materialnych w liturgii.....	80
Stosowanie przez Kościół elementów materialno-przestrzennych w liturgii wyrazem naśladowania Chrystusa	81
Wniosek pastoralny.....	90

O. Eugenio Saponi MI

Terapeutyczny wymiar obrzędu liturgicznego: rzeczywistość możliwa?	92
Modlić się o uzdrowienie?.....	93
Terapeutyczny charakter relacji Jezusa z chorymi	94
O jakie zdrowie chodzi?	99
Zdrowie, ciało i liturgia	103
Niektóre wnioski	113

Ks. Dariusz Krok

Trema w mówieniu i działaniu o charakterze publicznym. Perspektywa psychologiczna.....	116
---	-----

Trema jako forma zaburzenia emocjonalnego w procesie komunikacji	116
Objawy tremy w wystąpieniach publicznych	125
Przełamywanie tremy w wystąpieniach publicznych	129

Ks. Paweł Sobierajski

Kontakt z muzyką podczas liturgii. Od neurofizjologii do duchowości.....	135
---	-----

Ks. Helmut Jan Sobeczko

Celebracja liturgiczna a pobożność ludowa.....	146
Celebracje liturgiczne, pobożność ludowa, religijność ludowa (wyjaśnienie pojęć)	147
Relacja między liturgią i pobożnością ludową w nauczaniu Kościoła	152
Duszpasterska troska o właściwe rozumienie i praktykowanie form pobożności ludowej.....	158
WYKAZ SKRÓTÓW	160
NOTY BIOGRAFICZNE O AUTORACH	162